

Alemko Gluhak
Zavod za lingvistička istraživanja
Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti
Ante Kovačića 5, HR-10000 Zagreb
gluhak@hazu.hr

KAKVA NAM ETIMOLOGIJA TREBA

U članku se daje pregled teškoća koje se u hrvatskoj literaturi javljaju u davanju etimoloških podataka.

Prije, kada se u jezičnim proučavanjima nije dobro razlikovalo vrijeme, sadašnjica od prošlosti, sinkronija od dijakronije, i kada se etimologijom nazivala i tvorba i povijesni razvoj riječi¹ — moglo se počesto naići na spominjanje one Voltaireove: »L'Étymologie est une science, où les voyelles ne font rien et les consonnes fort peu de chose.«, tj. »da je ona znanost, kojoj samoglasni ništa nevaljaju a suglasni veoma malo« (tako u nas još 1868.²). No već je dugo u jezikoslovlju drugačije, i kako kaže Otto Jespersen: »Malo je toga u radovima o lingvistici bilo citirano više nego Voltaireova izreka da u etimologiji samoglasnici ne vrijede ništa a suglasnici vrlo malo. Ali sada se kaže isto tako često da se ta poruga može uperiti na pseudoznanstvenu etimologiju osamnaestoga

¹ Usp. npr. u *Ilirskoj slovnici* Vjekoslava Babukića (1854): od xvi+444 stranica, njih gotovo trećina (144 stranice, to jest 40–163) stavljeno je u drugom dijelu (»Rječoslovlje«) za manjim naslovom »O tvaranju rečih u obće«. Tu je tvorba riječi, shvaćena šire (s etimologijom). Za Valentina Putanca taj je dio »prvi hrvatsko-srpski etimološki rječnik novijeg doba, dobar prethodnik Daničićevih djela«, vrijedan zbog toga »što bilježi velik dio hrvatskih ili srpskih neologizama iz prve polovice 19. stoljeća« (Putanec 1981:309). — Da je tvorba ključna za etimološko istraživanje, mislili su još rimski autori, od kojih je to išlo dalje po Evropi, usp. Furlan 1993:41.

² Hattala 1868:104. — Ima sumnji u autentičnost tih riječi (usp. Schmitt 1977:2), no da se Voltaire rugao "etimolozima" koji su djelovali u njegovo vrijeme, to stoji. Kaže Hattala da se filologijom (*étymologie*) »znatna većina vrsnikah Voltairovih zbilja tako zabavljala kao da u jezicih samoglasni baš ništa nevaljaju a suglasni vrlo malo, pa da takovih filologah ima suviše još i dan danas« (104).

stoljeća, ali da nema primjene na naše vrijeme, u kojemu etimologija zna kako da se bavi i samoglasnicima i suglasnicima, i — to se treba dodati, jer se često zaboravlja — značenjima riječi.«³

U pozdravnoj riječi na etimološkom skupu u Zagrebu 1987.⁴ Milan Moguš pitao se za etimologiju »nije li ipak došlo vrijeme da bar počnemo mijenjati stanje«, jer smo onda »otkrivali, pomalo i s nelagodom, kako su etimološke studije kod nas sve više rijetkost, u kroatistici pogotovu«⁵, i rekao da se »organiziranjem i ovakvih skupova« može doprinijeti »većem interesu za etimološka istraživanja kako bi se i na tom polju radilo intenzivnije i sustavnije«.

Na veliku je pomoć za našu etimologiju, opisom kakvo je »današnje stanje etimoloških istraživanja« i ukazivanjem na to čime se treba baviti, uvodno izlaganje toga skupa: »Etimologija danas«, Vojmira Vinje⁶. Autor je »u najsažetijem obliku« okarakterizirao »metode etimoloških istraživanja u razdoblju koje je nastupilo nakon vremena koje je kod nas Petar Skok neizbrisivo označio svojim opusom«⁷.

Etimologija kao znanstvena disciplina ima i svoj mit; veli Vinja, taj je »konstanta u povijesti ljudskog intelekta: kao i svi mitovi i ovaj po sebi smjera potrebi za znanjem i predstavlja sintezu jedne intuicije, ali... sa sobom nosi i banalizaciju i izvrtanje, izobličavanje svojih prvotnih i bitnih zahtjeva i zasluga«, pa nam to »objašnjava zašto je etimologija vrlo često praćena izrazitim i zajedljivim skepticizmom«⁸ i ljudi izvan struke i ljudi iz šire struke, iz jezikoslovlja, iako je »navada etimologiziranja i pozivanje na etimologiju posvudna, a navlastito u širim krugovima inteligencije«⁹.

Kakva nam etimologija treba?

Za stručnjake, za ljude koji se tom disciplinom bave ili koji se nje dotiču, Vinjin članak odgovara na to pitanje i takva pitanja, te daje neke vrste naputka za daljnji rad.

Za one koji nisu u etimologiji, pitanje je takvo da se za odgovor na nj možemo poslužiti i odnosom prema drugim znanjima.

Kakve nam trebaju matematika, fizika, kemija, biologija...?

Sigurno je da nam trebaju egzaktne kakve jesu, sa svojim sustavima, sa svojim podacima, s logikom (ista je za sve znanosti). Od najmlađih stjecanja znanja, do grananja za one koji se tim znanostima bave, nema odstupanja od

³ Jespersen 1950:305. — Ili, kako kaže V. Vinja: »Dovoljno je sjetiti se zajedljive Voltaireove upadice [...] u kojoj su samoglasnici nevažni, a suglasnike možemo zanemariti.«(1993:17).

⁴ Znanstveni skup o etimologiji, Zagreb, 4–5. lipnja 1987. Referati u knjizi Vinja (ur.) 1993.

⁵ Moguš 1993:8.

⁶ Vinja 1993; navodi: 9.

⁷ Vinja 1993:10.

⁸ Vinja 1993:17.

⁹ Vinja 1993:17.

točnosti. Ne smije biti zanemarivanja onih znanja koja su za svoju struku važna.

Dogode se i pogreške, i omaške — no svatko u svojoj struci mora paziti da ih ne bude.

Svaki stručnjak jedne struke ima pravo od drugih očekivati poštovanje te struke kada je se ti drugi dotiču.

Primjerice, na III. diskusijskoj tribini *Ime i jezična norma*¹⁰, 1990, pozvani su mnogi — od organizatora popisa pučanstva, preko zakonodavca, sastavljača raznih jezičnih i inih priručnika i autora druge literature, do nastavnika i drugih — da obrate pažnju na »važnost imena u jezičnom i kulturnom komuniciranju«, i da ih poštuju.¹¹ Rečeno je i ovo: »Preporučujemo da onomastička znanost bude više prisutna u nastavi materinskih jezika.«¹²

Gdje smo s time? Onomastički su podatci uspjeli doći i do općih rječnika, pa su bogato zastupljeni u *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku (Hencir)*, 2002.¹³ Dospjela je onomastika i do školskih udžbenika: u udžbeniku leksikologije za četvrti razred gimnazije Marka Samardžije, onomastikom se bavi jedno poglavlje, od njih dvadesetak¹⁴.

Što nam je etimologija?

Gdje je etimologija, iz gledišta čovjeka opće kulture koji bi rado znao nešto više o njoj i o onome što ona daje? Je li etimologija običnu čovjeku nepotrebna, ili bi on ipak imao nekih potreba za njom? I za kakvom to etimologijom?

Jesmo li otišli dalje od pojednostavnjena određenja da je to disciplina »koja istražuje postanak riječi i njezino prvobitno značenje« i »osnovnu riječ, osnovni oblik, etimon, od kojega su izvedene pojedine riječi i koje su sve putove prošle do sadašnjeg oblika«¹⁵?

¹⁰ *** 1991.

¹¹ Koliko *administracija* poštuje onomastički dio hrvatskoga standardnoga jezika i uopće hrvatske tradicije i norme kakva danas jest — vidimo po tome da na novim osobnim iskaznicama imamo nehrvatski poredak podataka: prezime pa ime (i to je jedna vrsta posuđivanja!). Administracija uzdiže sebe iznad naroda i jezika i tako se otuđuje od njega, i nameće svoje "vrijednosti". Neuki ljudi to prihvaćaju, jer mnogi- ma je u *naravi* da se pokoravaju "vlasti".

¹² *** 1991:188.

¹³ Taj je dio *Hencira* obradila Dunja Brozović Rončević.

¹⁴ Samardžija 1995. — Točnije: jedno poglavlje od njih devetnaest, 6/114 stranica. Dano je dovoljno osnovnih podataka, važnih za opću kulturu.

¹⁵ Babić 1965, pod *etimologija*. — To je priručni leksikon, za srednjoškolce, pa je razumljiva reduciranost podataka.

¹⁶ »Razlikujemo: [...] etimološke odrednice[,] kojima se obavješćuje o korijenu natuknice ili, kod posuđenica, o jeziku iz kojega potječe«; Samardžija 1995:93.

U jednom srednjoškolskom udžbeniku spominje se da u rječniku (općem ili kakvu inu) može biti i etimološka odrednica¹⁶, ali u opisu podjele rječnika etimološki se ne spominju, kao što se ne spominje ni veliki rječnik Skokov¹⁷. Slično je, i oskudnije, i u drugim udžbenicima.

U općim rječnicima i enciklopedijama – za kojima poseže radoznao obični čovjek – značenje riječi *etimologija* opisano je uglavnom oskudno.

Rječnik hrvatskoga jezika Vladimira Anića (31998) kaže da je *etimologija* proučavanje postanja, razvoja oblika i značenja neke riječi prema korijenu riječi, gotovo isto ima *Hrvatski enciklopedijski rječnik* ur. Ranka Matasovića i Ljiljane Jojić (2002):

znanost koja proučava postanje, razvoj oblika i značenja riječi prema korijenu riječi¹⁸.

Rječnik hrvatskoga jezika ur. Jure Šonje (2000) kaže da je to

1. znanost koja proučava podrijetlo i razvoj riječi 2. objašnjenje podrijetla i povijesti riječi.¹⁹

U *Općoj enciklopediji* (2, 1977) imamo ovo:

1. Znanost koja istražuje podrijetlo riječi, tj. glasovne i semantičke uvjete pod kojima je neka riječ u toku jezičnog razvitka dobila određen oblik i značenje. [...] – 2. Objašnjenje značenja neke riječi, npr. svodenjem na njen korijen (*vrat* od *vrtjeti*) ili izlaganjem elemenata od kojih je građena (polimerija od grč. *poly*: mnogo i *méros*: dio). [...]

Hrvatski opći leksikon (1996), sa svojih kratkih opisa, i ne može biti dulji:

1. Znanost koja proučava podrijetlo, semantički i formalni razvoj pojedinih riječi polazeći od sadašnjeg stanja prema najstarijem dostupnom stanju, a ujedno istražuje i njihove veze s riječima istoga podrijetla u dr. jezicima. E. se temelji na postojanju glasovnih i značenjskih zakonitosti u razvoju jezika. 2. Podrijetlo i povijest (odn. objašnjenje podrijetla i povijesti) neke riječi.

Velik je pomak u objašnjenju pojma *etimologija* za našu kulturnu javnost postignut u *Hrvatskoj enciklopediji* (3, 2001), gdje se, kroz jedan povijesni pregled, kaže ovako:

istraživanje »podrijetla riječi«, rođeno u Grčkoj [...]. Tek će se s XIX. st.

¹⁷ Spominju se, samo po naslovima, ovako, neki posebni rječnici: *Rječnik stranih riječi*, *Rječnik osobnih imena*, *Rječnik rodbinskih naziva*, *Rječnik homonima*, *Frazeološki rječnik* te *Tehnički rječnik*, *Rječnik pomorskog nazivlja*, *Filozofijski rječnik*, *Psihologijski rječnik*, *Hrvatska kršćanska terminologija*, *Rječnik biblijske teologije*. – Samardžija 1995:93.

¹⁸ Tamo je relativno bogat uputni dio »Kako se služiti *Rječnikom*«, gdje su onda, i s primjerima, opisani etimologija (XV) i slojevi jezika (XVI–XVIII).

¹⁹ U tim rječnicima pisci ističu *etimološki pravopis*, što je u nas naziv uobičajen za morfonološki pravopis – tu se pridjev *etimološki* upotrebljava u značenju »tvorbeni«.

na tom polju pojaviti znanstv. istraživanje, i to s onim što nazivamo historijskom metodom. Ona počiva na pojmu »glasovnog zakona« [...] [...] Njezin gl. zadatak više nije istraživanje podrijetla jezične forme nego povijest riječi i povijest odnosâ i struktura u koje riječ ulazi.

Vidimo da se značenje toga pojma određuje onako kako je to u Vinje, u *Henciru* i drugdje, u stručnijim tekstovima. I još: tu riječ *povijest* obuhvaća i ono što bismo nazvali *pretpoviješću*.²⁰

Počesto je etimologija pojedine riječi daleko od jednostavnosti pa nije lako s uvrštavanjem etimoloških podataka u opći rječnik ili rječnik stranih riječi: nedostaje nam prostor. A stručnjak se mora izboriti za to da svojim potpisom jamči²¹ da su podatci koje daje točni.

Običan se Pitagorin poučak, koji zna svako dijete, ne može skratiti na »dvije katete« ili na »zbroy kvadrata nad dvije katete« ili na »kvadrat nad hipotenuzom« ili što li već; za brojeve kao vrstu riječi ne može se reći da oni »izriču čega ima« i »što je po redu«; za infinitiv nije dovoljno reći da je to »oblik kojim se ne daje podatak« – kraćenja nema, jer kraćenjem se upravo osakaćuje podatak, i on prestaje biti podatkom, prestaje biti *informacijom*.

²⁰ Naravno, treba reći i kako je u dvama hrvatskim općim etimološkim rječnicima, u Skokovu velikom i u Gluhakovu priručnom. — U Skoka nema nikakva teksta na pomoć čovjeku koji nije od struke: u predgovoru nema ni određenja što je etimologija (kratko se opisuje Skokov život i djelovanje). Gluhakov rječnik kaže da etimologiju »zanimaju porijeklo riječi, odnos te riječi prema drugima: prema drugim riječima iz istoga jezika i prema drugim riječima iz drugih jezika« (1993:10). To određenje nije izolirano, treba ga promatrati u kontekstu uvoda u taj rječnik: ono što se može shvatiti kao šire određenje etimologije proteže se na četiri stranice (9–13), a u svemu uvodu (9–109, od ukupno 832 stranice) ima još mnogo podataka koji pomažu u razumijevanju etimologije. — Također, »etimologija se mora baviti i širim dijelovima jezika: morfemima uopće – dakle ona se bavi ne samo riječima i njihovim korijenskim morfemima, ona se mora baviti i afiksanim morfemima (afiksima) te vezanim leksičkim morfemima (prefiksoidima i sufiksoidima)« (Gluhak 2000:8), no to se određenje mora proširiti na sve ono što možemo shvatiti riječju u tekstu, ma što taj tekst bio, pa se etimologija može baviti i porijeklom znakova, gesta i dr., jer su veze *govorenja* i *negovorenja* često vrlo jake (tu su oko nas i *negovoreni* jezici). Jednostavno određenje etimologije tamo je ovakvo: »Etimologija riječi (morfema, izraza) jest praćenje glasovnoga, obličnoga i značenjskoga razvoja te riječi kroz povijest i pretpovijest te riječi, s uvažavanjem međuutjecaja (glasovnih, obličnih, značenjskih) te riječi s drugim riječima istoga jezika ili drugih jezika.« (10).

²¹ I da se, ako treba, za to osigurava ugovorom, radi zaštite od samovoljnih »uredničkih« intervencija, onih gdje se u proizvodnju knjige petljaju *svi*: tipkači, priređivači za tisak, ocjenjivači (i »ocjenjivači«), urednici, izdavači... — uglavnom, oni kojima područje u koje se petljaju nije poznato. Da toga ima, vidi se po heterogenosti pristupa etimološkim podatcima (i drugima) u raznim našim rječnicima. Takva nevolja dolazi s neznanja i nemoći autora da zaštiti svoj tekst u koracima koji slijede poslije njegova djela.

Tako je i s etimološkim podatkom. Redukcije su moguće, ali do neke granice. Manje ne može. A više, ne treba biti (tamo gdje ne treba biti), no može biti.

Kakva nam se etimologija nudi?

Što se običnomu čovjeku nudi kao etimologija?

Ima etimoloških podataka raznih razina posvuda – ima ih u novinskim člancima, na radiju i televiziji i u drugim medijima, u tekstovima iz raznih područja po stručnim i znanstvenim časopisima, u školskim udžbenicima, leksikonima, enciklopedijama, rječnicima...

No nailazimo i na pogreške i omaške, i na kriva tumačenja, i na paupotrebu podataka iz etimoloških djela.

Evo nekih primjera.²²

badnjak, Badnjak. Na jednome se mjestu riječ *badnjak* povezuje s riječju *badanj*, za posudu, bez objašnjenja zašto bi ta veza imala biti. Nije spomenuto ni ono *klasično* povezivanje s glagolom *bdjeti*. Također, u jednom televizijskom kvizu početkom 2003. od četiri ponuđena odgovora s čime je etimološki povezana riječ *Badnjak*, kao točan uzet je glagol *bdjeti*. Nije se smatralo potrebnim da se posegne za novijim etimološkim rječnikom, ma neka je i priručan, ali je nov, objavljen prije svojih deset godina, i gdje su dani podatci o vezi *badnjak/Badnjak–dno* (na odgovarajućim jezičnovremenskim razinama), stari tridesetak godina.

banda. Za riječ *banda* 'manji (ob. vojni) orkestar limenih instrumenata' u etimološkom se odjeljku jednoga rječnika upućuje ne riječ *bend*. Članka *bend* nema: upućuje se na *band*. Za to se veli da se izgovara *bend* i da je to 'manji instrumentalni sastav, osobito za izvođenje plesne, jazz, pop i rock glazbe' te da je posuđenica iz engleskoga. – Ali ona riječ *banda* nije posuđenica iz engleskoga. Da je ona posuđenica iz talijanskoga, može se pročitati u Klaićevu *Rječniku stranih riječi*.

bir, »naziv za daću bilo koje vrste koja se ubire«, u našoj se enciklopediji 2000. tumači kao posuđenica, iz mađ. *bér* (i da je to onda iz starotur. *ber* 'prinos', pa se za usporedbu daje i osman. tur. *ver(mek)* 'dati'). Jest da je takvo tumačenje i u Skoka 1971., ili u Miklošiča 1886., no u moskovskom praslavenskom rječniku 1975. naći ćemo vrlo uvjerljivo tumačenje da se radi o riječi koja je nasljedak iz praslavenskoga, što je pokazano ako ne prije a ono 1971. u jednom članku u specijalističkom etimološkom godišnjaku. Je li moguće da pisatelju članka u enciklopediji nisu pale na pamet hrvatske imenice kao *odabir*, *zbir*, glagoli *birati* (*na-, o-, po-, pri-, pre-, u-, iza-, oda-*) itd.: tvorbene su veze među tim riječima jasne.

²² Primjeri su odabrani takoreći nasumce (neki su pak povlačili druge). Ponegdje ističem godine kako bi se vidjelo da su podatci i dostupni.

bog, bogat, ubog. Nedostatak povezivanja podataka može se vidjeti npr. s tim riječima: u jednom se rječniku s druge i treće upućuje na prvu, no čitatelju ne mora biti jasno zašto bi one trebale biti etimološki povezane, pa sve to potiče na pučko, neznanstveno etimologiziranje: bogat je onaj koji vjeruje u boga (Boga), i slično, a da je onaj koji u boga ne vjeruje ubog (i *nebog* — te riječi hrvatskih književnika i inih pisatelja ne poznaju hrvatski rječnici konca XX. stoljeća i početka XXI.). Radi se o tome da je starije značenje praslavenskoga korijena **bog-* povezano s dobrobiti, s onim što se ima i što se može dijeliti; ti sepodatci lako nađu u etimološkim rječnicima.²³

čuka. Ta je riječ srodna s *kuk* 'kameni vrh u obliku stošca [...]' (to je npr. u imenima kao *Kuk*, *Rožanski kukovi*, *Babin kuk*). U etimološkom se odjeljku jednoga rječnika ta riječ *kuk*, potekla od psl. **kukъ*, a to od ie. **kou-k-* korijena **keu-* — krivo povezuje s riječju *kuk* 'zglob između zdjelične i bedrene kosti', koja je od psl. **kylkъ*, u čemu je ie. **(s)kel(ə)-* 'saviti, nasloniti; kriv'.

čulav. U velikom se rječniku za pridjev *čulav* 'koji ima male uši' itd. i razne suoblike (no ne spominje se *čulav*, što je dano posebno) za izvor vidi turska riječ *kulak* 'uho'. Ne povezuje ih s glagolom *načuliti* (uši), koji upućuje na *čule* ž. mn. 'uši divlje životinje koje se podižu' i *čuliti*. U Skokovu se rječniku jasno veli da »Daničićevo izvođenje od tur. *kulak* 'uho' [...] ne objašnjava ništa [...]«, i pisateljima etimologija promaklo je jasno slavensko tumačenje toga *čulav*: u praslavenskom rječniku i vroclavskom i moskovskom (još 1976. i 1977.) imamo odgovarajuće **čulъ/čula* i **čuliti se*, s usporednicama u sve tri grane slavenskih jezika; a dublje: od ie. **keu-* 'savijati (se)'.

²³ Evo kako kaže za slavenski pojam *bog* u enciklopediji *Mify narodov mira* (1, 1980): »u slavenskoj mitologiji naziv božanstva i sreće koju ono može dati čovjeku (srodan nazivu bogatstva i sl.); suprotno prema ubogom, nesretnom«. — Eto, u *Hrvatskoj enciklopediji* (2, 2000) članak *Bog*, od 2/3 stranice, nema nikakva tumačenja porijekla te riječi, a nabraja pak nazive za boga grčki, latinski, sanskrtski, semitski [!], hebrejski, arapski (zanimljivo je: bez ijednoga germanskoga primjera). — Npr., nešto naprijed u članku *boduli* tumači se porijeklo toga naziva, i npr. prije toga dano je porijeklo naziva *bodibilding*, i riječi *boćanje*, *blok*, *blokada*, *blamaža*, *bizon*, *biznis*, *bizaran*, *bizam* (i *ondatra*), *bivak*, *bitnik*, *biter*, *bista*, *biser*, *beton*, *besežiranje* itd., nekih čak i detaljnije (s obzirom na put preuzimanja, kroz više jezika), nekih pak manje točno. Načelo je ovakvo: za posuđenice se daje porijeklo, za riječi nasliedene iz praslavenskoga i izvedenice od njih — ne. Pojavi se poneka naznaka porijekla i za nasliedenice, npr. za *blago* veli se da je u staroslavenskom značila »imanje, dobro, stoka« (no je li za nas važno značenje u staroslavenskom ili značenje u praslavenskom, ili kombinacija toga dvoga?). Ili, za riječ *bitnica* veli se da je »doslovni prijevod franc. *batterie*«. No ima i propusta u odnosu na opširnije pristupe nekim drugim riječima, npr. za riječ *biskup* dani su ovi podatci: »lat. *episcopus*, od grč. *epískopos*: nadzornik, predstojnik«, ali nema nikakva podatka o tome da je riječ k nama došla iz starovisokonjemačkoga ili iz kakva romanskoga odraza toga latinskoga grecizma. Ili: za riječ *biljeg*, koja u hrvatskom uopće nije posuđenica (ali jest u prethrvatskom), dan je cio put: »mongolski *bälglä* [!, omaškom umjesto *bäläg*]: znak, vjerovatno preko avarskog **bälägu* > južnoslav. **bělěgv*«.

domjenak. U jednom se rječniku s te riječi upućuje na gnijezdo *dom*, jer je netko očito smatrao da su te riječi povezane; možda ga je na takvo “povezivanje” potakao pridjev *kućni* u opisu značenja: ‘mala kućna zabava ili susret uz čašćenje u prijateljskom, kolegijalnom i sl. krugu’ (značenje je inače i malo drugačije: u naših književnika XIX. i početka XX. stoljeća to je i običan sastanak, susret i slično, te razgovor). Za porijeklo nam je dobra uputa ono što veli Tomo Maretić u *Jezičnom savjetniku* 1924: »sasma rđava kovanica prema njem. Wortwechsel«. Tu se već vidi veza s *mijeniti*, *mijenjati*, *mijena*, i možemo pomišljati na XIX. stoljeće, na ilirce i one mlade. No valja se sjetiti i kajkavskoga glagola *domeniti se* ‘dogovoriti se’ te naročito glagola *domenkuovati se* ‘razgovarati’. U *Rječniku hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika* za prvi su dana dva primjera iz XVIII. st., za drugi jedan iz 1827. i drugi nešto stariji.

e- Naši rječnici još nisu registrirali prefiksoid *e-* u riječima koje se pišu kao *e-pošta*, *e-knjiga*, *e-poslovanje* itd., od 90ih godina. Radi se o preuzetu jezičnom elementu (engl. *e-mail*, *e-book*, *e-business*), u engleskom je to skraćivanje od *electronic* (usp. prevedeni sklop *elektronska pošta* : *electronic mail*). To je prefiksoid koji se ponaša isto kao npr. *auto-* (*autocesta*, *autodijelovi*), *bio-* (*biomasa*, *biomaterijali* itd.), *elektro-* (*elektromaterijal*) itd. (pa usporedimo onda i naše *maloprodaja*, *veleprodaja*, malo drugačije), pa bi se moglo pisati kao *epošta*, *eknjiga*, *eposlovanje* itd.

funta. Za nas riječ *funta*, za mjeru za težinu, nije anglicizam, kao što za nas nije anglicizam ni riječ *funta* za novac engleski, britanski (i drugih zemalja), ili da je to *klas.evr.engl.* Za nas je to germanizam: iz njemačkoga *Pfund* (u engleskom je *pound*).

ganga. U jednom jezikoslovnom časopisu možemo za riječ *ganga* naći tvrdnju da je ona ostatak iz ilirskoga, i da je povezana s albanskom riječju *kanga*. U jednom rječniku etimologija je dana nepotpuno, toliko sažeto da se čitatelj sam mora dosjetiti kakva je značenjska veza: tamo veli da je riječ došla iz mletačkoga, a u mletački iz engleskoga, i upućuje na riječ *gang*, značenja ‘razbojnička družina [...]’ i u psihologiji ‘kod djece označava grupu udruženu radi asocijalnih igara«, za koju pak samo piše da je iz engleskoga. Ne spominje se veza između značenja ‘skupina’ i sličnih (usp. *banda*): dakle, sažeto je gotovo do neupotrebljivosti podatka. Specijalizirani etimološki rječnik jasno povezuje jadranske riječi s riječju za skupinu lučkih radnika (za skupinu, i pjevačku skupinu: eto riječi *klapa*), a prijelaz prema pjesmi (to se ne spominje) jasan je, jer za nju se lako ide od značenja ‘veselo društvo; pijanka; provod’ i sličnih.

hir. Za tu se riječ u nekoliko rječnika nalazi podatak da bi to bio turcizam. Da se radi o nasljetku odgovarajuće praslavenske riječi, može se pročitati i u Skokovu i u Gluhakovu rječniku.

homo- U jednom je rječniku šturosti dan danak i u vezi s onim prefiksoidom *homo-* koji znači ‘homoseksualan, -lni’ (takav je npr. u riječi *homofobija* i *homoerotski*, kojih u tom rječniku nema kao ni *homofopski*, *homofobni*, a *homoero-*

tika tamo se tumači kao riječ iz psihologije i da znači 'homoseksualizam'). Jedno je prefiksoid *homo-* koji se odnosi na isto (dakle 'isto-'), i takav se može vidjeti (i sa stanovišta hrvatskoga jezika) u riječi *homoseksualan*, no onda je iz te i takve riječi izvodiv novi prefiksoid *homo-*, koji više nema značenje 'isto-'. Usput budi rečeno: u dotičnom rječniku nema pridjeva *istospolni* (npr. *istospolna orijentacija, zajednica*), a iz tumačenja prefiksoida *isto-* i pridjeva *spolni* možda bi se dalo naslutiti što bi trebalo značiti *istospolni*.

hren. »Hren su u jelovnik prvi uveli Slaveni, pa je i ruski naziv "hrijen" prešao u sve slavenske jezike.« — To je iz novina (2000), vidi se da pisatelj nije u izvoru prepoznao ništa što bi ga ponukalo na sumnju: ta je li moguće da ni jedan od tih *svih slavenskih jezika* nije poznavao tu biljku i takvu riječ za nju, nego da bi ju svi preuzeli iz ruskoga jezika. Radi se o običnoj praslavenskoj riječi, i njezini nasljedci nisu povezani takvim posuđivanjem kakvo nam je ponuđeno.

Hrvat. Od mnogobrojnih etimologija imena *Hrvat* < psl. **xъrvat-*, ona iran-ska koja je *najmanje neuvjerljiva*, kako kaže Radoslav Katičić, u nas je šire poznata već petnaestak godina (otkako je spomenuta u jednoj enciklopediji), a stara je više od dvadeset godina. To je etimologija Olega N. Trubačeva: da je u psl. **xъrvat-* sadržano iran. **har-va-* (< **har-va(n)t-*), kojemu je usporedno indoarij. **sar-mat-*. To **sar-mat-* (< **sar-ma(n)t-*) u imenu Sarmata, koji su bili iranojezični, jest u antičkom zapisu *Sarmátaí Gynaikokratóúmenoi* 'Sarmati kojima vladaju žene', i za indoiran. **sar-ma(n)t-/s-ar-va(n)t-* pretpostavlja se značenje 'u kojega su žene, ženski' ili slično (indoiran. **sar-* 'žena' < ie. **sor-*, koje je npr. u **swe-sor-* 'sestra' = 'ženska osoba vlastitoga pokoljenja').²⁴ U našim objasnidbenim rječnicima ne daje se nikakva etimologija toga imena, a u *Hrvatskoj enciklopediji* dogodila se, 2002., omaška, pa je u članku *Hrvati* polazno značenje 'uz kojega su žene' (654)²⁵. — U raznoj se literaturi (sve do raznih pregleda povijesti Hrvata i Hrvatske) širi "tumačenje" da su Hrvati došli iz zemlje *Harah^aaiti* (na jugu današnjega Afganistana), jer da je naše narodno ime poteklo upravo od toga imena. Oni koji takve ideje pronose ne razumiju etimologiju, pa se takve "seobe" pojavljuju se i u školskoj literaturi. — Osobno ime zabilježeno grčkim slovima u dvama grčkim tekstovima kao *Khorouathos*, *Khorouathos* u Tanaisu, u II. i III. stoljeću, koje jest povezano s budućim slavenskim imenom **Xъrvat(in)ъ*, **Xъrvate* (ali onako kako su s etnonimima povezana osobna imena *Latin*, *Alan*, *Hrvoje* itd.), uzima se ni više ni manje kao

²⁴ U nas tekst Boga Grafenauera u *Enciklopediji Jugoslavije* 1988, u članku o Hrvatima, zatim poslije u Gluhak 1990, Gluhak 1993, Katičić 1998:226 i drugdje.

²⁵ Objašnjenje je vjerojatno jednostavno. Tekst u *Enc. Jug.* ide ovako: »[...] Od praindoiranskoga *sar-*: žena imamo tako *sarmat-/sarvat-*: u kojega su žene. Odatle onda indoarijsko ime *Sarmátaí*, uz koje je zabilježen grčki prijevod [...]« (Grafenauer 1988: :2). Takoreći tik ispod riječi *uz kojega su* stoje riječi *uz koje je*, pa je moguće da se radi o slučajnom skoku u prepisivanju. Ne riječ duh, nego tumačenje duh.

dokaz da su naši predci (u svakom smislu) u to doba živjeli tamo.

indi. Za prilog *indi* 'inače, drugdje; onda, zatim, dakle' (pojavljuje se i u književnikā s konca XIX. stoljeća i početka XX.) često se nalazi podatak (npr. u dodatnim tumačnim rječnicima, uz književna djela) da bi to bio turcizam. To i *inda* 'drugda' nisu turcizmi, riječi su to koje se pojavljuju i u srednjovjekovnim tekstovima; sadrže *in-* koje je u *in, ini, ino-* itd., i to je tumačenje i u Skoka.

Ivy League. Ako se u rječnik stavlja američki pojam *Ivy League* za »osam prestižnih američkih sveučilišta: Brown, Columbia, Cornell, Dartmouth College, Harvard, Princeton, Pennsylvania, Yale« pa se za etimološki podatak veli samo kratko »engl.: liga bršljana« — to sigurno nije dovoljno. Nedostaje kulturni kontekst, nedostaje ono što se za kakvu običnu riječ veli da je značenjska veza — a ona je ovakva: ime je nastalo zbog početna četiri sveučilišta (Harvard, Yale, Princeton, Columbia), što se pisalo *IV League*, dakle što bismo nazvali *savez četiri/četvorice, četvorni savez*, a to *IV* može se u engleskom pročitati, po nazivima slova, kao što se čita riječ *ivy* 'bršljan', i tek na sljedećem koraku onda imamo *bršljanski savez*. Tako od četvrtoga desetljeća XX. stoljeća, a poslije drugoga svjetskoga rata taj se *savez* i formalizirao.

kičma. U nekim se rječnicima i leksikonima tvrdi da je ta riječ turcizam, kako vele i neki jezični savjetnici, pa zato predlažu kao hrvatsku zamjenu riječ *kralješnica* ili *kralježnica*. Riječ *kičma* nasljedak je praslavenske **kyčьma*, a za *kralješnica* i *kralježnica* polazište je romanizam *kralijež/kraliješ* (taj podatak u protivnikā riječi *kičma* nećemo naći).

kiosk. Napisati uz riječ *kiosk* oznaku *tur.*, turcizam, daleko je od točnosti: za nas je riječ *čošak* turcizam, a riječ *kiosk* europeizam, došao iz njemačkoga.

kivi. U hrvatskom imamo dvije riječi *kivi*: jedna je za novozelandsku pticu *Apteryx australis*, druga je za biljku *Actinidia chinensis* i njezin plod. Obje su iz engleskoga jezika. U jednom su rječniku to dva različita članka, ali oni nisu povezani. Naime, kada se počelo izvoziti to voće, novozelandski su izvoznici odabrali naziv *kiwi*, jer to u engleskom označava, od milja, šale (a i pogrde, ako je u takvu kontekstu), i Novozelandanina, i to je po ptici kiviju, pa je to kao da se voće zove *novozelandanin*. To *kivi* preuzeli smo kao gotov naziv za voće. U onom se rječniku kao drugo značenje, osim za pticu, daje i kao preneseno i razgovorno 'onaj koji je s Novog Zelanda[,] Novozelandanin', za što pomalo sumnjam da se u hrvatskom jeziku igdje upotrebljava, osim možda u govorenju povratnika s Novoga Zelanda²⁶. Ne daje se podatak o cijeloj vezi ptica—Novozelandanin—voće.

kurji. Pridjev *kurji*, iz sklopa *kurje oko* — povezan je u jednom rječniku s riječju *kurjak*, za vuka, iako je više nego očito — i što nalazimo po etimološkim rječnicima —, da *kurji* znači 'kokošji'. Sjetimo se riječi *kura* 'kokoš', *kurnik* 'kokošinjac' te *kurac* i *kurva*.

²⁶ Nije nemoguće da se *Kiwi* pojavi u kojem tekstu o sportašima s Novoga Zelanda, u prenošenju iz engleskoga.

kurva. Tvrđnja da je riječ *kurva* 'bludnica, prostitutka, drolja' njemačkoga porijekla (2000), pokazatelj je toga da se nije ni pogledalo ni u koji opći etimološki rječnik. Radi se o očitu brkanju s drugom riječju *kurva* (a koliko pak se ta druga danas uopće upotrebljava?), za krivulju, koja jest posuđenica iz njemačkoga (njem. *Kurve*, s lat. *curvus* 'savijen, zaobljen').

kustura. Ta riječ za vrstu noža u našim se općim rječnicima (i npr. u tumačima manje poznatih riječi, u dodatcima književnim djelima) ili objašnjava upućivanjem na riječ nož ili je uopće nema, a u rječnicima u kojima se daje neka naznaka porijekla, piše se da je to posuđenica iz rum. *cutitura*. Za rumunjski se jezik moglo u Skokovu rječniku naći da postoji i oblik *custură* i da se za taj veli da je od *cușitură*, dakle moralo se moći napisati to točno (sa slovima ț i ă). No imamo i noviji etimološki podatak: po moskovskom praslavenskom rječniku (11, 1984), radi se o odrazu praslavenske riječi **kostura*, i tamo se daje uvjerljivo tumačenje zašto je to tako.

list. U jednoj je televizijskoj emisiji riječ za nožni *list* povezana s riječju za biljni *list*, iako nisu etimološki povezane: prva je od psl. **lystvъ*, druga od psl. **listъ*. I u rječnicima se uzima da se radi o istoj riječi s tako različitim značenjima.

mornar, mornarica. Te su riječi samo posuđenice (iz mletačkoga talijanskoga *marinaressa*; stariji pak je oblik za prvu bio *mrnar*, što je iz nekog romana odraza latinskoga *marinarius*); one su naknadno prilagođene hrvatskoj riječi *more*, no u jednom su rječniku (2002) one povezane samo s tim *more* (a u drugim se rječnicima ne ukazuje na to da se radi o takvim posuđenicama, iako se druge posuđenice obilježavaju). Da nije naša tvorba, vidi se po sufiksima: *mor-n-ar* pretpostavlja oblik **mor-ni* (**mor-an*), a imamo samo *mor-ski*; *mornar-ica* bila bi žena mornar.

muž, žena. U jednom su tekstu kao primjer za maskulinocentričnost jezika prepričani podatci (i to loše) o etimologijama riječi *muž* i *žena*: da je *muž* onaj koji misli (zbog tobožnje veze toga indoevropskoga korijena **mon-* s **men-* 'mniti'), a *žena* ona koja rađa (zbog tobožnje veze toga korijena **g^wen-* 'žena' s **ġen-* 'rađati'). Podatci se nalaze u Skoka 1972. i 1973. Dvadeset godina poslije Skokova rječnika, a nekoliko godina prije nego što je eto netko posegao za muškarcem misliocem i ženom rađalicom, objavljen je priručni etimološki rječnik, gdje su podatci iz raznih rječnika i djela, i po kojim se podacima jasno vidi da takva tumačenja ne stoje, jer se radi o različitim starijim korijenima.

nabasati. Taj glagol (češći je i poznatiji nego besprefiksni oblik *basati*) je dan rječnik stranih riječi iz 1999. za porijeklo upućuje na riječ »basmak«, koje nema, no očito će biti da se mislilo na turcizam *basamak* 'stuba, stepenica'. Već se u Skokovu rječniku iz 1971. moglo vidjeti da to ne bi išlo, a obična slavenska etimologija, od psl. **basati*, mogla se naći u moskovskom praslavenskom rječniku iz 1974., i ta je prenesena u priručni hrvatski etimološki rječnik, iz 1993.

pažer, pejdžer, pager. Više sam puta naišao na situacije u kojima se vidjelo da ljudi misle da je engleski naziv toga uređaja, *pager*, povezan s riječju *page*

'stranica'. Detaljniji podatak o porijeklu — da je u engleskom jeziku polazan glagol *page* 'pozvati (preko koga ili čega)', povezan s imenicom *page* 'paž' (i koji nemaju veze s *page* 'stranica') — ne može se, doduše, naći u našim rječnicima (samo se povezuje s engl. *pager*), no zanimljivo je to pučkoetimološko povezivanje riječi, za koje je poteško naći korake značenijske veze.

pelud. U jednom je rječniku napisano da je ta riječ iz češ. *pel*, *pyl* sa sufiksom *-ud* i da to je tvorba B. Šuleka, što se u nas može čitati i u jezičnim savjetnicima i drugdje. No u oba slovenska etimološka rječnika (1995, 1997) naći ćemo i tumačenje da bi se moglo raditi o nasljetku psl. **peludъ* (sln. *pelod*, sa sekundarnim, analogijskim *o*, hrv. *pelud*).

remen. Još osam-devet godina prije nego što je objavljena tvrdnja da je to posuđenica iz njem. *Riemen*, u priručnom etimološkom rječniku moglo se naći da je to nasljedak praslavenske riječi **remy*, gen. **remene*, a još dvadesetak prije toga iz podataka u Skokovu rječniku dovoljno je jasno da se ne radi o posuđenici iz *Riemen*.

som. U velikom je rječniku značenje 'tisuću novčanih jedinica' stavljeno kao preneseno žargonsko u gnijezdo naziva za ribu *som*. Takav prijenos značenja može se zamisliti, no sigurno bi naprimjer kakva zainteresiranoga mladca moglo zanimati je li to što se novac u Kirgistanu zove *som* i u Uzbekistanu *sum*, samo slučajnost. No zna li se da se u mnogim jezicima od Male Azije i Kavkaza do Srednje Azije upotrebljavao i upotrebljava takav naziv za razne vrste novca, i da je on, zbog raznih trgovinskih veza, potekao iz talijanskoga *somma* (< lat. *summa*), onda bismo već morali pomišljati o preuzimanju naziva s istoka, iz *turskoga* svijeta.

spol. Za etimologiju te riječi dana je samo tvorba, *s(a)- + pol*, no to početno *s* nema veze s prijedlogom *s(a)*, nego je to stari prefiks koji znači 'kao', pa je po porijeklu *spol* 'kao pol, kao polovica', *splav* 'kao *plav*, kao lađa' i sl.

suton. Za tu se riječ lako nalazi podatak da je to kao starije **sunton* < **сѡнѡнѡ-тонѡ*, s pridjevom **сѡнѡнѡ* prema **сѡнѡнѡце* 'sunce', no to je u jednom rječniku objašnjeno kao *su-* + *tonuti*: s drugim dijelom bilo bi u redu, ali s prvim ne.

šator. Za tu se riječ u našim rječnicima i drugdje tvrdi da je posuđenica iz turske riječi *çadır* (a ta da je iz perzijske *çader*, *çatr*), a zapravo je odgovarajuća općeslavenska riječ, **šatorъ*, posuđenica iz nekojega sasvim inoga turkijskoga jezika. Iz tur. *çadır* preuzeta je riječ *čador*.

što. U jednoj osnovnoškolskoj čitanci uz pjesmu napisanu na jednom međimurskom govoru, u kojoj se pojavljuje zamjenica *što* 'tko', to tumačenje nije dano, iako bi bilo itekako korisno dodati podatak da je to *što* < **hto* < *kto* (< **кѡто*, tj. to nije isto što i štokavsko *što* < **čѡто*), kao što je *šteti* 'htjeti' < *hteti*.

testament. »Meni je puno ono bolje kad oni [nogometaši] stanu na jedanaesterac pa se ovako uvate; ja ću vam nešto reć što možda niste znali, to spada ovako za obrazovni program, al nema veze. Znaite, odakle potiče rič *testament*? Od ove riči *testis*, zato što su prije ljudi za vrime časnih prisezanja stavili

bi ruku na onu stvar i tako je došlo do te riči *testament*. « To je izrečeno u jednoj zabavnoj emisiji, i na takvo se tumačenje riječi *testis* naiđe počesto. Naravno, možemo to vidjeti kao pučku etimologiju i igru riječima. Veza postoji, ali ne takva, nego je značenje 'mudo' poteklo od 'svjedok', ali kao 'svjedok, potvrda muške plodnosti' ili slično. A u riječi *testis* 'svjedok' nalazi se starije **terstis* < **tristis*, hoće reći 'treći' — jer imamo krivca, oštećenoga i trećega: svjedoka.

točak. Reći da je riječ *točak* nastala metatezom *tčk* > *ktč* od *kotač*, nije dobro: riječ *točak* pripada etimološkom gnijezdu u kojemu su *teći* (to znači i 'trčati'), *tok*, *točiti*, a riječ *kotač* pripada gnijezdu u kojemu su *koturati se*, *kotrljati se*.

tok, tijek. U jednoj međunovinarskoj polemici o riječima *tok* i *tijek*, jedna se strana pozvala na priručni *Hrvatski etimološki rječnik* i posegnula ni više ni manje nego za činjenicom da srodne riječi postoje u jezicima sinokavkaskima (u sinotibetskim i sjevernokavkaskima) i američkima, što za raspravljanje o upotrebi tih dviju riječi nije imalo ama baš nikakve važnosti.

Topusko. U jednom je članku to ime smješteno u popis riječi turskoga porijekla, zbog turcizma *topuz*, no ono pripada široku krugu toponima kao *Toplica*, *Toplice* i sl.: *Topusko* potječe od starijega oblika **toplsko*, i taj se podatak može naći u Skokovu rječniku.

trica. Riječ *trica* 'bezvrijedna stvar, nešto beznačajno' (tako u rječniku — a hoće reći: bez značenja, a ne bez značaja = karaktera; dakle nevažno, bezvrijedno) i 'mekinje', što ju srećemo u sklopu *trice* i *kućine*, te *tričarija*, *tričav*, *tričavo*, *tričavost* — utrpana je u gnijezdo broja *tri*. U Skokovu se rječniku ta riječ *trica* 'mekine, mekinje' (skupa s *tričarija*) lijepo smjestila u gnijezdu *trti* (takva je veza i u velikom povijesnom rječniku hrvatske akademije), gdje su još npr. i *trun*, *trunak*, *trunčica*. Uostalom, kako se veli *trice* i *kućine*, sjetimo se onoga *trla baba lan*. Ta je veza *trice*—*trti* dana i u HERu.

vršiti. Po porijeklu i značenju imamo dva glagola: *vršiti* (obavljati) i *vršiti* (npr. žito); s drugim je i *vrijeći*, što je danas rijetko. Prvi je povezan s imenicom *vrh*, drugi s njom nema nikakve etimološke veze. Međutim, za glagol *vršiti* (žito) nudi nam se tumačenje obratno: da je povezano s imenicom *vrh*.

zelenoš. Još jedan primjer da sirova "bliža" etimologija (veliki rječnik veli: »v. *zelen*«) nije baš od koristi. Za tu je riječ potrebno reći da potječe iz perspektive toga da seljak uzme novac na zajam dok je žito još zeleno, dajući to žito za zalog, i da je takav naziv evropska prevedenica. To imamo u *Općoj enciklopediji* (1982). Podatka za to značenje u velikom rječniku nema, a dan je podatak da se protivnici ujedinjenja Crne Gore sa Srbijom poslije I. svjetskog rata nazivaju tako »po zelenim glasačkim listićima« (a oni s bijelima bili su *bjelaši*).

Kada se i daju bar neke etimološke naznake, proizlazi da se ne obraća dovoljno pažnje npr. na posudenice za koje običnu čovjeku i ne pada na pamet da su posudenice (ili su, zbog bliskosti oblika, uklopljene u naš sustav pa su zapravo prevedenice). Evo kako je npr. s nekolikim bohemizmima, rusizmima i slovenizmima.

iz češkoga ²⁷	Anić ³ 1998	Šonje 2000	Hencir 2002	Skok 1971–74	Gluhak 1993
<i>časopis</i>	+	–	–	+	0
<i>dosljedan</i>	–	–	–	(+)	(+)
<i>klokan</i>	–	–	+	–	0
<i>nježan</i>	–	–	–	(+)	0
<i>pokus</i>	–	–	–	+	0
iz ruskoga ²⁸	Anić ³ 1998	Šonje 2000	Hencir 2002	Skok 1971–74	Gluhak 1993
<i>činnovník</i>	–	–	–	+	0
<i>dvorac</i>	–	–	–	+	0
<i>gord</i>	–	–	+	+	+
<i>odličan</i>	–	–	–	–	0
<i>točka</i>	+	–	+	+	+
iz slovenskoga ²⁹	Anić ³ 1998	Šonje 2000	Hencir 2002	Skok 1971–74	Gluhak 1993
<i>mešetar</i>	–	–	–	+	0
<i>ozemlje</i>	+	0	–	0	0
<i>tekma</i>	+	–	–	–	0
<i>tolar</i>	0	+	0	+	+/0
<i>vučnica</i>	–	–	–	0	0

Oznake: + dan je podatak da se radi o posudenici, (+) da je to možda posudenica, – nema takva podatka, 0 nije dana ta riječ.

²⁷ U Maretić 1924 veli se da su *nježan*, *pokus* ili iz ruskoga ili iz češkoga, za *časopis*, *dosljedan*, *klokan* da su iz češkoga. U Maretić 1892 tako, samo što nema riječi *klokan*. U Skoka za *nježan*: »naš pridjev ne mora da potječe odatle« (iz češkoga).

²⁸ U Maretić 1892 nema riječi *dvorac*, *gord*. Za riječ *činnovník* Skok ima unutarhrvatsko izvođenje, ali veli da Maretić tu riječ smatra rusizmom. Riječ *točka* rusizam je, a to je i oblik *tačka*, koji je preuđen na narodnu (prema *tači*, *taknem*) i bio je u upotrebi koncem XIX. i početkom XX. stoljeća te u sedmom desetljeću XX. stoljeća (tada s neznajom i pod srpskim utjecajem); detaljnije Putanec 1977.

²⁹ Za riječ *mešetar* veli se da je *klas.evr.* (Anić) ili *grč.-lat.* (Šonje). U Henciru veli da je iz mletačkoga *messeto*, tal. dij. *messetar* (ne spominje slovenski). U Skokovu je rječniku posredno dano da se radi o slovenizmu. Za riječ *tekma* oznaka je *reg.* (Šonje), *žarg.* (Hencir). Ona bi mogla biti i kajkavizam (to bi se posredno moglo zaključiti iz Skokova rječnika), ali i ukrštanje slovenizma i kajkavizma. Riječ *tolar* egzotizam je, i kao naziv slovenskoga novca poznatiji je samo onima koji povremeno taj novac upotrebljavaju ili koji prate financijske vijesti; Gluhak ne spominje slovensku riječ, daje takvu stariju hrvatsku. Riječ *vučnica* (za skijaše) preobražena je slovenska *vlečnica*. – I običan hrvatski prilog *glede* utrpava se među slovenizme (Anić, Hencir), a podatka o kakvu posudivanju nema ni u Maretića 1924, jer radi se o normalnoj starijoj hrvatskoj riječi (takvi su još prilozi *hote*, *nehote*, *muče*, *šale*, na koje nailazimo u naših književnika npr. s konca XIX. i početka XX. stoljeća; danas običnije *hotimice*, *nehotice*, *mučki*, u *šali*).

Slično je i s prevedenicama — uostalom, neke od tih slavenskih posudnica i možemo vidjeti kao prevedenice načinjene od istih elemenata od kojih su načinjeni polazni oblici.³⁰

Dakle, vidimo da se nažalost veoma često ne poseže za etimološkom literaturom iako je ona tu, na dohvat ruke.³¹

Problem je i ovaj, iako se on ne tiče etimologije. Hrvatski opći rječnici od devedesetih nadalje — Aničev s tri izdanja (1991, 1994, 1998, četvrto najavljeno za jesen 2003), Šonjin (2000) i *Hencir* (2002) — ne prikazuju pravu sliku hrvatskoga jezika, jer, primjerice, u njima ne nalazimo riječi iz jezika naše školske lektire, kao da su zastarjele, a one nisu zastarjele dokle ih god mi imamo pred sobom i u sebi. Na mnogu riječ naših književnika i drugih pisatelja (i onih koji su nam u vremenu mnogo bliži, tri-četiri pokoljenja u prošlost) malo-malo pa naidemo (i uza sve “uredničko” nasilje *priređivanja* tekstova naše književnosti). Poznavati ih — to je stvar jezične kulture.³²

Za to da bi se znalo što je potrebno za dobru etimologiju, važna su nova saznanja i nove spoznaje posljednjih otprilike dva stoljeća (a nisu nevažna ni mnoga znanja, i mnogo starija). Prije četrdesetak godina Oswald Szemerényi formulirao je šest načela etimološkoga istraživanja (za indoevropske jezike, no primjenjiva su i za druge). To su ovakva pravila³³:

- 1) Ako se u vezi s etimonom koji je u biti očit, pojavljuju otkloni u fonologiji, treba pronaći ekonomičnije rješenje.
- 2) Ako se u vezi s etimonom koji je u biti očit, pojavljuju otkloni u tvorbi, treba pronaći ekonomičnije rješenje.
- 3) Ako se u vezi s etimonom pojavljuje neobičan značenjski razvoj, treba provjeriti fonološko i tvorbeno tumačenje; obično se pojavi sasvim različito a očito rješenje.
- 4) Ako je postojanje riječi u indoevropskom sigurno, jer je posvjedočeno u dovoljnoj količini jezika, onda treba objasniti zašto u drugim jezicima odgovarajuće riječi nema; pomnija traženja mogu dovesti i do nalaženja odgovarajuće riječi.
- 5) Ako je postojanje riječi u indoevropskom sigurno i odgovarajuća je riječ pronađena u latinskom jeziku, tada će tvorba te latinske riječi naći svoje usporednice, odgovarajuće tvorbe, i negdje u zapadnim indoev-

³⁰ Za prevedenice svakako v. velik rad Muhvić-Dimanovski 1992.

³¹ Da se ne bi reklo da ne vidim svojih propusta: i meni se dogodilo da mi za *HER* podatci promaknu.

³² V. niže, kako R. Katičić veli o riječima *porodica* i *obitelj*. *Usp.* i Katičić 1976:90 i 1986:87 (o riječi *jestojska*, iz Gundulića).

³³ Szemerényi 1977. Ovdje su formulacije malo drugačije. V. još npr. Trubačev 1965:344–5.

ropskim jezicima (analogno za svaki indoevropski jezik: usporednice će se naći u susjedstvu).

6) Ako riječ nije posuđenica, posve je moguće postojanje usporednih ili sličnih tvorbi negdje u susjedstvu.

Ima i varijacija tih načela, i nešto drugačijih formulacija.³⁴

Dubina etimoloških podataka

Kad se uči o povijesti Hrvata i Hrvatske, početci nisu u bliskoj jučerašnjici — ta i u kratkim pregledima govori se, makar kratko, o doseljenju u VII. stoljeću, o slavenskoj pradomovini »iza Karpata«³⁵, a spominje se i prethrvatska/predslavenska prošlost ovih krajeva, a i ona i prije *Homo sapiensa*.

Kad se uči o povijesti života na Zemlji, ne počinje se nedavnom prošlošću — prolazi se gradivo o evoluciji, što je *vanjska* povijest i pretpovijest života (i razvoja čovjeka), i ono o genetici, što je *unutarnja* pretpovijest i povijest života (i razvoja čovjeka).

Kad se uči o svemiru, ne može se zanemariti vrijeme njegovog nastanka.

Kad se govori o povijesti i pretpovijesti jezika, smije li se u pregledu razvoja stati na nekoj relativno blizoj točki? Ili da se ide dokle se može ići?

Očito je da jezik nije nastao prije nekoliko tisuća godina, a neki nam jezikoslovci nude slike iz prošlosti mnogo dublje, ili — iz prošlosti mnogo dubljih. Te su slike još uvijek nedovoljno jasne, i nejasne, i mutne, ali pogled nam seže mnogo dublje nego što se moglo vidjeti prije pedeset ili sto godina, i neke su nam slike mnogo jasnije. Pomažu nam arheologija, etnologija, sociologija, genetska istraživanja³⁶.

Cinjenica je da se proučavaju nove i stare posuđenice — i zašto se onda ne bi proučavale stare srodne riječi, i još starije.

Što se tiče davanja dublje srodnih jezičnih podataka, nepotreban je strah o kojemu piše Jasna Vlajić-Popović u vezi s mojim *Hrvatskim etimološkim rječnikom*: da »laicima većina odrednica mora delovati zastrašujuće učeno zbog obilja podataka iz nostratičkih i daljih podataka« (Vlajić-Popović 1995:342).³⁷

³⁴ V. npr. Gercenberg 1972:44–53 i EB 4,587.

³⁵ A neki će otići u *daleki Iran* i tamo na jugu današnjega Afganistana tražiti ne isušene hrvatske korijene, nego nepostojeće hrvatske korijene, zato što postoji slučajna sličnost s imenom jednoga imena od prije dvadesetak i više stoljeća, *Harah^aaiti* i *Harah^uvatiš* (u grčkom zapisu *Arakhōsía*), s imenom Hrvata. Takvo "etimologiziranje" nema veze s etimologijom (usput o tome Gluhak 1990:96).

³⁶ V. npr. Cavalli-Sforza—Cavalli-Sforza 1995 i drugdje, npr. Ruhlen 1994:147–160, a u nas npr. Heršak uskoro.

³⁷ Zanimljivo je da se ovakva ili onakva opisa nostratičkoga jezičnoga srodstva kloni podosta jezikoslovaca, tako i ovdje, iako tekstova o njemu na hrvatskome ima još od 1977. No odnos prema nostratičkom jezičnom srodstvu i inače je tema za sebe.

Rječnik ima oko 1800 članaka, i od njih oko 200 ima srodničke dublje podatke, nostratičke — dakle od devet članaka jedan. Da rječnik ne polazi od najčešćih riječi hrvatskoga jezika (s pripadnim gnijezdima, te s još nekim riječima koje su zanimljive s ovih ili onih razloga), pa da je veći, udio članaka s nostratičkim podacima (i s dubljima) bio bi i znatno manji.

Za drugačiji tip poniranja u jezičnu prošlost nema takvih prigovora — nema ih uopće. Npr., u Skokovu rječniku na slovo *J* ima ukupno 215 članaka, i među njima imamo nekoliko formulacija (da spomenem samo one koje izlaze u posuđeničku dubinu izvan indoevropskoga i nisu npr. turcizmi) — kao da pripada ili možda pripada »prae-evropskom« ili »protoevropskom« supstratu (*jablan, jagnje, jasen, jasika*), ili »pred-ie.« (supstratu) (*javor, jesetra*), ili je »relikt iz praslavenskog supstrata« (*jastreb*), da se za ime *Adria/Hadria* misli »da je etruščanskog podrijetla« (*Jadran*). Sve to bez konkretnosti koje bi to ma kako potvrđivale. Tu su i ovakve neodređenosti: »Značajno je da se i u jukagirskom za *jelena* kaže *ilen*.« (*jelen*) — onaj koji zna da je jukagirski jedan jezik u Sibiru, sam svoja porodica (i na toj onda razini povezan s uralskom), pitao bi se što se hoće reći, da valjda nešto što bi ukazivalo na srodstvo. Tako bi bilo i s riječju *voda*: »Upor. još iz ugrofinskih jezika fin. *vesi*, mađ. *víz*, mordvinski *ved*.«^{38,39} — Naravno, takvo je pisanje jedno od svojstava toga vremena: prve polovine XX. stoljeća.

Ako zainteresirani kulturni čitatelj koji nije od jezikoslovne struke, u etimološkom rječniku svojega jezika ne bi mogao naći podatke o mogućem dubljem jezičnom srodstvu jezika svojega, njegove skupine, njegove jezične porodice — gdje da onda to traži? To se tiče i posuđenica: i riječi iz kojih su one potekle imaju svoju prošlost, pa se čitatelju i to može ponuditi, zašto da traži daljnje podatke u etimološkim rječnicima odgovarajućih jezika^{40,41}. Tu su i

³⁸ Zapravo imamo posla s nostratičkim nasljedcima.

³⁹ Odnosi u slovu *J* u mojem rječniku nisu bitno različiti od toga.

⁴⁰ Mislim da je pretjerano misliti ovako: »Laici će tražiti samo sumaran podatak o poreklu date reči, dok će stručnjake zanimati i put kojim se do toga rešenja došlo, odnosno stanje problema kod reči bez rešene etimologije. [...]« — Bjeletić i dr. 1997: :12–13. *Neki će se laici zanimati i za putove dolaska riječi itd.*, kao što *neke* stručnjake *neće* zanimati takvi putovi. I onda se u istom članku zapravo ipak spominje selektivno čitanje: »Stoga je odrednica ERSJ segmentirana tako da omogućava selektivno čitanje: čitalac koji nema specijalistički interes može se zaustaviti na njenom drugom segmentu, ne ulazeći u sadržinu trećeg dela.« (13). Radi se o opisu nacrtu za srpskohrvatski etimološki rječnik koji bi se radio u Institutu za srpski jezik Srpske akademije nauka i umetnosti. »Unutrašnja segmentacija odrednice ERSJ koncipirana je tako da postepeno prati promene horizontalne i vertikalne perspektive, odnosno smenjivanje ravni na kojima se vrši etimološka analiza, kako jezičkih, tako i onih drugih. Formalno gledano, odrednica ERSJ sastoji se iz tri dela: u prvom se daju oblici reči, u drugom se

putovi nastajanja riječi, u čemu je često važna i tvorba⁴², i putovi preuzimanja riječi⁴³, sve to na ovoj ili onoj stepenici razvoja, na ovom ili onom čvoru grana-nja. A ako razvoj značenja nije očit, za to se čitatelju mora dati objašnjenje.

Za dobru jezičnu kulturu — točna etimologija

Dobro je ukazao Ranko Matasović u objašnjenjskom uvodnom tekstu »Eti-mologija« u *Henciru*: »Svrha je etimoloških natuknica u ovom Rječniku pružiti sažetu, točnu, pouzdanu i širokom čitateljstvu zanimljivu informaciju o pod-rijetlu i povijesti riječi — nositeljice leksičkoga grozda.«⁴⁴ To se može *prevesti* u ovakvu rečenicu, s više veznika *i*: »pružiti i sažetu, i točnu, i pouzdanu, i širokom čitateljstvu zanimljivu informaciju« — dakle moraju biti uvaženi *svi ti* zahtjevi (a ne samo neki).⁴⁵

Ne bavi se etimologija samo riječima — ona se bavi i prefiksima, sufiksima, infiksima i tako dalje, i sklopovima riječi, skraćenicama (i to i kao skraćeni-ca-ma, i kao novim riječima), bavi se i znakovima te raznim kombinacijama koje u živu jeziku žive.

Etimologija je znanstvena disciplina koja, kao i druge znanstvene discipli-

kratko izriče etimološki sud, a treći je rezervisan za etimološku diskusiju.« (13). Ni au-tori ERSJ ne bi se klonili dubljega i širega objašnjavanja podataka koji su važni, pa bi davali *uzgredne napomene*, npr. o krajnjem porijeklu nekih posudenica, o prisustvu »drugih pozajmljenica iz istog jezika u istoj semantičkoj sferi« i sl. (17).

⁴¹ Jasna Vlajić-Popović smatra da za posudenice ne treba davati takve dublje podat-ke: u vezi s člankom *sidro* u *HERu* kaže da ta imenica »lepo je protumačena već u prvom pasusu, a onda se nastavlja suvišan komentar« da grčka riječ *súlēros* 'željezo' nema uvjerljive etimologije, ali se daje ono što se nalazi u grčkom etimološkom rječni-ku. Stoji da »[s]ve je to relevantno za etimološki rečnik grčkog«, ali ne stoji i zaključak da se to ne tiče »i nekog drugog jezika u koji je reč iz grčkog pozajmljena« (1995:347). Tiče se zainteresiranoga čitatelja.

⁴² Usp. npr. članak Babić 1985 i Furlan 1993. — Ponekad neki autori govore o etimo-logiji kao o povijesnoj tvorbi riječi (usp. npr. Doroszewski 1962:244), iako je jasno da ona nije samo to: ona jest i to, ali obuhvaća i mnogo više (v. Varbot 1967, 1984).

⁴³ O tome sam pisao opširnije u Gluhak 1994. Očito je da se ne radi o kakvu pretjera-no originalnu gledanju na te pojave, jer se s takvim pristupom zapravo srećemo u eti-mološkim rječnicima. — Kako je rječnik stranih riječi jedna vrsta etimološkoga rječ-nika, prirodno je da se tako postupa i u njemu; na moj je poticaj to uvedeno u *Rječnik stranih riječi* Vladimira Anića i Ive Goldsteina, pa se to tamo djelomice i provodilo.

⁴⁴ Matasović 2002:xv.

⁴⁵ Evo što je rekao Jules Gilliéron u vezi s etimološkim rječnicima, ali to se može ticati i svakoga djela koje daje etimološke podatke: »Etimološki rječnik koji bi se zad-ovoljio samom naznakom korijena bio bi poučan jednako kao i biografski leksikon koji bi se ograničio na ime i datume iz života neke ličnosti. Naprotiv, nas zanimaju život i značaj, ali isto tako i udio što su ga neki događaji imali u povijesti riječi.« Navod u Vinja 1993:14. — Usp. o lingvističkoj geografiji Kovačec 2001.

ne, ima svoje zakonitosti. Iako u njoj ima intuicije i onoga što se komu može činiti proizvoljnošću, zapravo je stanje drugačije: radi se o znanstveničkoj intuiciji, zasnovanoj na mnogim jakim znanjima. I u etimologiji ima pučke etimologije — ali može je biti samo u znanstvenim okvirima, koliko nam pomaže u pravilnu tumačenju porijekla riječi.

No etimologija je i dio jezične kulture. Da se podsjetimo riječi Radoslava Katičića iz 1976.:

»Bez obzira na osobni ukus, jezična kultura traži pomniju nad punim i izvornim značenjem jezičnih izraza. Ona je borba protiv njihova obezvređivanja olakom i nemarnom upotrebom. Po tome je ona doista suprotna spontanosti razgovornoga jezika u kojoj se pomno traži i odvaja izraz samo kad nikako drugačije ne ide. Moglo bi se doista reći da je jezična kultura po tome *etimologija* u pravom i izvornom značenju te grčke riječi, koja je postala terminološka etiketa za jednu specijalnu lingvističku disciplinu, a zapravo znači bavljenje izvornim i punim značenjem riječi.

Čim se to zna, dobiva riječ *etimologija* novu dimenziju, ne može se više upotrebljavati plošno i nemarno, potiče na razmišljanje. A upravo to i jest elemenat prave jezične kulture. I ne vrijedi to samo za tuđe i učene riječi nego i za naše, najobičnije i najsvakodnevnije. Treba ih upotrebljavati s puno pomnje za njihovo izvorno značenje i za njihovu vezu s drugim riječima. Tada će *porodica* i *obitelj* prestati biti sinonimi jer će imati svoju punu težinu to da se prva vezuje za *rod* i *roditi*, a druga za *obitavati*. Prva je skupina ljudi vezana bliskim podrijetlom, druga pak takvih koji žive zajedno. Da bi se pak latinska riječ *familia*, ili ponašena *familija*, mogla uvijek zamjenjivati riječju *porodica*, mora se u ovoj sasvim zanemariti etimologija, moraju se izgubiti veze između nje i drugih srodnih riječi. Takva poraba umrtvljuje njihovu živost i nesumnjiv je gubitak s gledišta jezične kulture. Dvojstvo *porodice* i *obitelji*, zasnovano na njihovoj etimologiji, tj. na pravom značenju, predstavlja vrijednost koju treba njegovati.«⁴⁶

Ako nam je stalo i do jezične kulture i do visoke kvalitete znanstvenoga pristupa etimologiji, a jest⁴⁷ — itekako moramo paziti na to da tu visoku kvalitetu i stvorimo. S njom, imat ćemo zadovoljne stručnjake, i doprinijet ćemo tom dijelu jezične kulture.⁴⁸

Etimologija je potpunija ako je u njoj »podrazumijevana pozadinska informacija o tradiciji, vjerovanjima odnosno svjetonazoru govornika« jezika čije

⁴⁶ Katičić 1976:88 i 1986:85.

⁴⁷ Podsjetimo se ovdje i toga da je prvi članak (poslije redakcijske uvodne riječi) u prvom broju *Jezika*, časopisa za kulturu hrvatskoga književnoga jezika, 1951, napisao etimolog, upravo hrvatski Etimolog, Učitelj naših učitelja — Petar Skok.

se riječi etimologiziraju⁴⁹; ona, kako čitamo u Nade Vajs, mora uvažavati »sav kompleks potvrda, datacija, semantičkih i stilističkih nijansi, ona mora biti takva da se u njoj vidi, kako Y. Malkiel kaže, *završna točka leksikološke analize*.

I u nas i jezikoslovac i nejezikoslovac imaju gdje pročitati o etimologiji: to je knjiga *Jadranska fauna* Vojmira Vinje⁵⁰, gdje, kako kaže August Kovačec, »možemo lako uočiti i dimenziju teoretskog djela o etimologiji i o udjelu semantike u etimološkim analizama«, jer u njoj Vinja »sustavno nastoji izdvojiti opća načela etimologijske analize koja će se moći primijeniti na bilo koji jezik«. I iako »[t]akva djela pretpostavljaju stanovitu hermetičnost i dosta visok stupanj čitaočeve upućenosti i u građu i u metodologiju«, nakon što se »savlada potreban minimum tehničkog aparata, pred nama ostaje tekst, jasan i čitak«.⁵¹

A kao što je jednom prilikom istakla Nada Vajs: »Etimologija je, kako se J. Grimm slikovito izrazio, sol i začim rječniku«⁵².

Literatura

- Anić, Vladimir. 1998. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Treće, prošireno izdanje. Zagreb : Novi Liber. 1439 str.
- Babić, Stjepan. 1965. *Jezik*. Zagreb : Panorama. 322 str. (Školski leksikon)
- Babić, Stjepan. 1985. Etimologija i tvorba riječi u etimološkim rječnicima. U knj. Deanović (ur.) 1985, 65–69.
- Babukić, Věkoslav. 1854. *Ilirska slovnica*. U Zagrebu : bēzotiskom nar. tiskarнице Dra. Ljudevita Gaja. xvi, 444, iv str.
- Bjeletić, Marta, Jasna Vlajić-Popović, Aleksandar Loma. 1997. Nivoi etimo-

⁴⁸ Ako nam je do jezične kulture, onda se u tumačenju porijekla riječi ne smije primjere iz drugih jezika pisati proizvoljno (prečesto se zanemaruju podslovni i nad-slovni znaci), nego ih treba dati u znanstvenoj transliteraciji. — I nešto s ruba: upravo je nedopustivo da se (u jednom rječniku) dogodi da se u četiri tablice pisama od šest njih pojavljuju pogreške, pa i u nečemu što je inače u nas poznato tako dobro kao što su poznati glagoljica, grčki alfabet i ruska ćirilica. U tu degradaciju ionako niske jezične kulture cijelih slojeva onih koji pripadaju *javnim osobama*, spada i pisanje ruskih i još nekih imena na engleski način, čega ima i u osnovnoškolskim udžbenicima.

⁴⁹ Uklopljene riječi iz Nikolić-Hoyt 1994:253, iz nešto drugačijega konteksta.

⁵⁰ Kao što rječnik općega jezika može gesla organizirati npr. i po značenjima, po konceptima (usp. u nas u posljednje vrijeme npr. Nikolić-Hoyt 1998), tako i etimološki rječnik može biti organiziran drugačije nego po abecedi, a takav rječnik može biti i sužen, na određeno područje. Monografije koje obuhvaćaju pojedine dijelove leksika možemo smatrati takvim posebnim, značenjski organiziranim etimološkim rječnikom: primjer je i *Jadranska fauna*.

⁵¹ Kovačec 1988:33.

⁵² Vajs 1988:215.

- loške analize i segmentacija odrednice u ERSJ. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* (Novi Sad) XL(1997):1, 9–19.
- Cavalli-Sforza, Luigi Luca, Francesco Cavalli-Sforza. 1995. *The great human diasporas : The history of diversity and evolution*. Translated from the Italian by Sarah Thorne. xv,300 str. (prijevod knj. Chi siamo: La storia della diversità umana, 1993)
- Deanović, Mirko (ur.) 1985. *Skokov zbornik*. Zbornik u čast Petru Skoku o stotoj obljetnici rođenja (1881–1956). Glavni urednik Mirko Deanović. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. (Djela JAZU, Razred za filologiju, knjiga 59)
- Dolgopolskij, Aron B. 1964. Gipoteza drevnejšega rodstva jazykovyh semej Severnoj Evrazii s verojatnostnoj točki zrenija. *Voprosy jazykoznanija* 1964:2, 53–63.
- Dolgopolsky, Aaron B. 1986. A probabilistic hypothesis concerning the oldest relationships among the language families in Northern Eurasia. U knj. Shevoroshkin–Markey 1986, 27–50. [Prijevod članka Dolgopolskij 1964.]
- Doroszewski, Witold. 1962. *Studia i szkice językoznawcze*. Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe. – članak Kryteria słownotwórcze w etymologii, 227–244. (*Poradnik Językowy* 1953:2, 1954:2,3)
- EB = *Encyclopædia Britannica*.
- EJ = *Enciklopedija Jugoslavije*.
- Enciklopedija Jugoslavije* 5. 1988.
- Encyclopædia Britannica* 4, 1995. *The New Encyclopædia Britannica Micropædia*. Volume 4. Chicago [...] : Encyclopædia Britannica, Inc. (15th edition 1974–.)
- Etimologija* 1993. v. Vinja 1993.
- Furlan, Metka. 1993. Etimologija in besedotvorje. U knj. Vinja 1993, 41–47.
- Glovacki-Bernardi, Zrinjka, August Kovačec, Milan Mihaljević, Dieter W. Halwachs, Karl Sornig, Christine Penzinger, Richard Schrodtt. 2001. *Uvod u lingvistiku*. Priredila Zrinjka Glovacki-Bernardi. Zagreb : Školska knjiga. 265 str.
- Gluhak, Alemko. 1990. *Porijeklo imena Hrvat*. Zagreb : Alemko Gluhak. vi, 334 str.
- Gluhak, Alemko. 1993. *Hrvatski etimološki rječnik*. Zagreb : August Cesarec izdavač. 832 str. (Biblioteka Vocabula)
- Gluhak, Alemko. 1994. Etimologije i rječnici: hrvatski i drugi. *Filologija* 22–23, 143–154.
- Gluhak, Alemko. 1999. [osvrt na knj.] Indo-European, Nostratic and Beyond : Festschrift for Vitalij V. Shevoroshkin. Editors Irén Hegedűs, Peter A. Michalove and Alexis Manaster Ramer. [...] 1997. *Filologija* 32, 210–218.
- Gluhak, Alemko. 2000. *Tipologija etimoloških rječnika*. Doktorska disertacija. Zagreb. (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.) Rkp. 182 str.
- [Grafenauer, Bogo.] B.Gr. 1988. Hrvati. Ime. U knj. *Enciklopedija Jugoslavije* 5, 1–2.
- Hattala, M[artin]. 1868. Početne skupine suglasah hrvatskih i srbskih. *Rad JAZU* IV, 1868, 104–175.
- HE = *Hrvatska enciklopedija*.

- Hencir 2002 = Matasović—Jojčić 2002.
HER = Gluhak 1993.
Heršak, Emil. Uskoro. *Drevne seobe*. Zagreb : Školska knjiga.
Hrvatska enciklopedija 3: Da—Fo, 4: Fr—Ht. Glavni urednik Dalibor Brozović (za 3) August Kovačec (za 4). Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža. 2001, 2002. xix,724 str.; xx,755 str.
Ivanov, Vjačeslav Vs. 1980. Prajazyki kak ob'ekty opisanija v izdanii «Jazyki mira». U knj. Jarceva 1980, 181–207.
Ivanov, Vjačeslav Vs. 1986. Proto-languages as objects of scientific description. U knj. Shevoroshkin—Markey 1986, 1–26. [Prijevod čl. Ivanov 1980.]
Jarceva, V.N. (ur.) 1980. *Teoretičeskie osnovy klassifikacii jazykov mira*. Moskva : Izdatel'stvo «Nauka». 208 str.
Jespersen, Otto. 1950. *Language : its nature, development and origin*. [Reprinted.] London : George Allen & Unwin Ltd. 448 str. [Prvo izd. 1922.]
Jonke, Ljudevit. 1963. Češki jezični elementi u hrvatskosrpskom književnom jeziku. *Radovi Zavoda za slavensku filologiju* (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu) 5, 35–46. (Taj je članak u knj. Jonke 1965, 151–163.)
Jonke, Ljudevit. 1965. *Književni jezik u teoriji i praksi*. Drugo, prošireno izdanje. Zagreb : Znanje. 471 str.
Jonke, Ljudevit. 1971. *Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća*. Zagreb : Matica hrvatska. 390 str.
Katičić, Radoslav. 1976. Jezična kultura. *Jezik XXIII*(1975/76):3–4, veljača—travanj 1976, 79–91.
Katičić, Radoslav. 1986. *Novi jezikoslovni ogledi*. Zagreb : Školska knjiga. 340 str.
Katičić, Radoslav. 1998. *Literarum studia* : Književnost i naobrazba ranoga hrvatskog srednjovjekovlja. Zagreb : Matica hrvatska. 760 str. (Biblioteka Theoria/Θεορία)
Klaić, Bratoljub. 1986. *Rječnik stranih riječi : tudice i posuđenice*. Priredio Željko Klaić. [Novo izdanje.] Zagreb : Nakladni zavod Matice hrvatske. xiii,1456 str.
Kovačec, August. 1988. U povodu značajne knjige o etimologiji [Vojmir Vinja, Jadranska fauna]. *Strani jezici XVII*:1, 1988, 25–33.
Kovačec, August. 2001. Lingvistička geografija i srodne metode. U knj. Glovacki-Bernardi i dr. 2001, 53–74.
Malkiel, Yakov. 1976. *Etymological dictionaries : A tentative typology*. Chicago and London : The University of Chicago Press. ix,129 p.
Malkiel, Yakov. 1993. *Etymology*. Cambridge, New York, Melbourne : Cambridge University Press. xii,223 p.
Manaster Ramer, Alexis. 1993. On Illič-Svityč's Nostratic theory. *Studies in Language* 17(1993):1, 205–250.
Maretić, Tomo. 1892. Ruske i češke riječi u književnom hrvatskom jeziku. *Rad JAZU CVIII*, 70–98.
Maretić, Tomo. 1895. Ruske i češke riječi u književnom hrvatskom jeziku [2]. *Nastavni vjesnik III*(1895), 191–192.
Maretić, Tomo. 1924. *Hrvatski ili srpski jezični savjetnik za sve one, koji žele dobro govoriti i pisati književnim jezikom*. Dopuna Broz—Ivekovićevu Rječniku hrvatskoga jezika. U Zagrebu : Jugoslav. akademija znanosti i umjetnosti. xxxii,207 str. (Znanstvena djela za opću naobrazbu, VII)

- Matasović, Ranko. 1998. Temeljni leksik i dubinska genetska srodnost. *Folia onomastica Croatica* 7, 191–206.
- Matasović, Ranko. 2001. *Uvod u poredbenu lingvistiku*. Zagreb : Matica hrvatska. 334 str. (Biblioteka Theoria/Θεορία, novi niz)
- [Matasović, Ranko]. 2002. Etimologija. U knj. *Hencir* 2002, xv.
- Matasović, Ranko, Ljiljana Jojić (ur.). 2002. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb : Novi Liber. xlv, 1583 str.
- Mify narodov mira* I. V. Tokarev (ur.) 1980.
- Moguš, Milan. 1993. Riječ Milana Moguša, tajnika Razreda za filološke znanosti, na Znanstvenom skupu o etimologiji, Zagreb 4–5. 06. 1987. U knj. *Vinja* 1993, 7–8.
- Muhvić-Dimanovski, Vesna. 1992. Prevedenice — jedan oblik neologizama. *Rad HAZU* 446 (Razred za filološke znanosti, 23), 93–205
- Nikolić-Hoyt, Anja. 1994. Kulturne i povijesne komponente značenja riječi. *Filologija* 22–23, 253–257.
- Nikolić-Hoyt, Anja. 1998. Odgovarajući obrazac kategorizacije izvanjezičnoga univerzuma kao polazišna faza u izradi tezaurusa. *Filologija* 30–31, 91–104.
- Putanec, Valentin. 1977. Podrijetlo nekih novijih jezičnih termina u hrvatskom književnom jeziku: rječnik, točka, pravopis. *Jezik XXIV(1976/77):5*, lipanj 1977, 141–149.
- Putanec, Valentin. 1981. Daničićeva etimološka metoda (s nacrtom povijesti etimoloških metoda u Hrvatskoj do njegova vremena). U knj. *Torbarina—Isaković* (ur.) 1981, 305–312.
- Ruhlen, Merritt. 1994. *The origin of language : Tracing the evolution of the Mother Tongue*. New York [...] : John Wiley & Sons, Inc. xi, 239 str.
- Samardžija, Marko. 1995. *Leksikologija s poviješću hrvatskoga jezika : Udžbenik za 4. razred gimnazije*. Zagreb : Školska knjiga. 114 str.
- Schmitt, Rüdiger. 1977. Einleitung. U knj. *Schmitt* (ur.) 1977, 1–6.
- Schmitt, Rüdiger. 1977. *Etymologie*. Herausgegeben von Rüdiger Schmitt. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft. vi, 467 str. (Wege der Forschung, CCCLXXIII)
- Shevoroshkin, Vitalij V., T.L. Markey (eds.). 1986. *Typology, relationship and time : A collection of papers on language change and relationship by Soviet linguists*. Edited and translated with a critical foreword by Vitalij V. Shevoroshkin and T.L. Markey. Ann Arbor : Karoma Publishers, Inc. xlv, 120 str.
- Skok, Petar. 1971–74. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Knjiga prva: A–J. Knjiga druga: K–poni¹. Knjiga treća: poni²–Ž. Knjiga četvrta: Kazala. Uredili akademici Mirko Deanović i Ljudevit Jonke. Suradivao u predradnjama i priredio za tisak Valentin Putanec. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. xxxix, 789; 701; 693; xv, 837 str.
- Szemerényi, Oswald. 1977. Principles of etymological research in the Indo-European languages. U knj. *Schmitt* (ur.) 1977, 286–346. [Prije toga objavljeno 1962.]
- Tokarev, Sergej A. (ur.) 1980. *Mify narodov mira : ènciklopedija*. Tom pervyj: A–K. Glavnyj redaktor S.A. Tokarev. Moskva : Izdatel'stvo «Sovetskaja ènciklopedija». 671 str.
- Torbarina, Josip, Antonije Isaković (ur.) 1981. *Daničićev zbornik = Zbornik o Đuri Daničiću*. Urednici Josip Torbarina i Antonije Isaković. Beograd, Za-

- greb : Srpska akademija nauka i umetnosti, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. viii, 491 str.
- Trubačev, Oleg N. 1965. [osvrt na članak] O. Szemerényi. Principles of etymological research in the Indo-European languages. — »II. Fachtagung für indogermanische und allgemeine Sprachwissenschaft«. Innsbruck, 1962, str. 175–212. *Ètimologija* 1964 : Principy rekonstrukcii i metodika issledovanija (otvetstvennyj redaktor O.N. Trubačev), 1965, 344–345.
- Vajs, Nada. 1988. O etimološkim naznakama u Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU. *Rasprave* Zavoda za jezik 14, 199–215.
- Varbot, Žana Ž. 1967. O slovoobrazovatel'noj strukture ètimologièskih gnezd. *Voprosy jazykoznanija* 1967:4, 67–74.
- Varbot, Žana Ž. 1984. *Praslavjanskaja morfonologija, slovoobrazovanie i ètimologija*. Moskva : Izdatel'stvo «Nauka».
- Vinja, Vojmir. 1986. *Jadranska fauna : etimologija i struktura naziva*. I–II. Split : Logos [i Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti]. 504, 558 str. (Djela JAZU, Razred za filologiju, knjiga 65, I–II; Biblioteka Rječnici, 2)
- Vinja, Vojmir (ur.). 1993. *Ètimologija*. Referati sa znanstvenog skupa o etimologiji održanog 4. i 5. lipnja 1987. u Zagrebu. Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. 155 str. (Znanstveni skupovi Razreda za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, 3)
- Vinja, Vojmir. 1993. *Ètimologija danas*. Uvodno izlaganje. U knj. Vinja (ur.) 1993, 9–18.
- Vinja, Vojmir. 1998. *Jadranske etimologije*. Jadranske dopune Skokovu etimološki rječniku. Knjiga I: A–H. Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Školska knjiga. (Djela Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, knj. 74) 248 str.
- Vlajić-Popović, Jasna. 1995. [osvrt na knj.] Alemko Gluhak. Hrvatski etimološki rječnik, Zagreb 1993, August Cesarec, 832 str. *Južnoslovenski filolog* LI (1995), 339–348.
- *** (Sudionici III. diskusijske tribine »Ime i jezična norma«). 1991. Izvještaj III. diskusijske tribine »Ime i jezična norma«. *Onomastica Jugoslavica* 14, 188–9.

What kind of etymology do we need?

Summary

Various Croatian sources, such as dictionaries, encyclopaedias, textbooks etc., sometimes contain etymological data. Unfortunately, the authors often lack elementary etymological knowledge; in some cases, not even the existing etymological dictionaries are consulted. The article gives an overview of Croatian linguists' attitudes to etymology and etymological concepts. The need to give clear and exact etymological data is emphasized, as an essential component of linguistic culture.

Ključne riječi: hrvatski jezik, etimologija, jezična kultura

Key words: Croatian, etymology, linguistic culture